

MEĐUNARODNA ZNANSTVENA KONFERENCIJA
 POLJSKI KONTAKTI S CRKVENOSLAVENSKOM PISMENOŠĆU
 DO KONCA 15. STOLJEĆA U GDANJSKU

Institut za slavenske jezike Sveučilišta u Gdanjsku i Kabinet za scsl. jezik Slavističkog instituta PAN zajednički su organizirali međunarodnu znanstvenu konferenciju s temom: *Polskie kontakty z piśmiennictwem cerkiewnosłowiańskim do końca wieku XV*. Organizirana je u povodu 1) 1100. obljetnice prvih kontakata južnopoljskih plemena s ćirilometodskom moravskom misijom; 2) 600. obljetnice osnivanja glagoljaškog samostana u Oleśnici, koji je 1380. osnovao Konrad II; 3) 590. obljetnice dolaska praških glagoljaša u Krakov (1390) i 4) 490. obljetnice izlaska prve tiskane ćirilске knjige (Krakov, oko 1491). Konferencija je održana u Gdanjsku u zgradi Humanistike Gdanjskog sveučilišta od 8. do 11. listopada 1980. Tematika konferencije najuže se uklapa u tematiku našega časopisa, pa je uredništvo odlučilo da objavi sažetke svih održanih referata kako bi čitaoci »Slova« bili obaviješteni o onome o čemu se u Gdanjsku referiralo. Organizatori konferencije poslali su uredništvu sažetke referata na poljskom jeziku, koje u prijevodu Slobodanke Poštić donosi na hrvatskom jeziku redom kako su i održani. Još nekoliko referata bilo je prijavljeno, ali referenti nisu došli niti su poslali sažetke. To su: J. Poulik (Brno), *Wy-nowa odkryć archeologicznych na te-*

renie Wielkiej Morawy, F. Sławski (Krakov), *Zagadnienie bezpośrednich wpływów cyrylometodiańskich na język polski*, F. V. Mareš (Beč), *Znaczenie działalności kulturalnej klasztoru Emauskiego*, A. И. Рогов, (Moskva), *Следы памятников древнерусской письменности и искусства в древнепольском культурном наследии*, Н. А. Мещерский (Lenjingrad), *Krakowskie wydania cerkiewnosłowiańskiej печати XV wieku w świetle wtórego južnosłowiańskiego wplywu na ruski jezyk*, J. Rusek (Krakov), *Triod słowiański drukowany w Krakowie*, E. Немировский (Moskva), *Издания первой славянской типографии Швайпольта Фиоля*. Evo sažetaka održanih referata:

J. KALAGA – D. GÓRNA (Varšava), *Wczesnośredniowieczne osadnictwo w południowowschodniej części wyspy wiślickiej i grodu wiślickiego*. Kao rezultat višegodišnjih iskopavanja provedenih u Wiślici otkriven je niz unikatnih povijesnih spomenika. U ulici Batalionów chłopskich otkriven je kompleks spomenika: tzv. krstionica, u dosadašnjoj literaturi datirana u IX–XII. st. i ostaci crkvice sv. Nikole zajedno s grobljem koje ju je okruživalo, iz XI. st. Ti su povijesni spomenici u stručnoj literaturi bili po-

vezivani s počecima slavenske liturgije u Malopoljskoj.

Nakon provedenih iskopavanja i korištenja arheološkog materijala spomenika nesumnjivo je utvrđeno da tzv. krstionica nije mogla nastati prije polovice XI. st. Osim toga interpretacija višlickog objekta kao krstionice budi sumnju s obzirom na stratigrafski sustav objekata spomenika. Taj sustav također ukazuje na to da je crkva sv. Nikole nastala nakon polovice XI. st., a analiza keramike precizira datiranje na kraj XI. i XII. stoljeće.

Tako dakle u oba slučaja govorimo o znatno kasnijem periodu nego što je djelatnost Ćirila i Metodija, koja se odnosi na drugu polovicu IX. st.

V. VAVŘÍNEK (Prag), *Význam byzantské misie na Velké Moravě pro christianizaci dalších slovanských národů*. Autor postavlja pitanje gdje treba tražiti impuls koji je doveo do revolucionarnog čina kakav je bilo uvođenje slavenskog jezika u pismenost, a kasnije i u liturgiju, što je potaklo promjene tako dalekosežnog značenja.

U tom je svjetlu predstavljena Konstantinova uloga, koji je odlučio stvoriti originalnu slavensku kulturu, da bi, kako govori ŽK, i Slaveni »bili ubrojeni u velike narode koji slave Boga na svom jeziku«. Temelj toj kulturi trebali su biti prijevodi s grčkog, koji su na taj način postajali polazna točka za stvaranje slavenske kulture – mlađe sestre velike grčke i latinske kulture.

Djelo Ćirila i Metodija s najvećim je uspjehom nastavljeno među južnim i istočnim Slavenima. U češkoj je sredini nastanak i djelatnost samostana u Sazavi dokaz snage slavenske tradicije. Tradicije ćirilometodskog nasljeđa zadržale su se kroz cijeli srednji vijek na južnom rtu zapadne granice slaven-

skog svijeta – u Hrvatskoj i Dalmaciji. Upravo otud poziva Karlo IV slavenske benediktince u Prag, a odatle pred sam kraj XIV. stoljeća slavenska liturgija još jednom dopijeva na teritorij Poljske.

J. LEŚNY (Poznanj), *Sprawa tzw. Państwa Wiślan. Z przeszłości politycznej obszaru dorzecza Górnej Wisły IX-X w.* Višljani, poznati samo iz nekoliko fragmentarnih izvora (*Geograf Bawarski, Opis Germanije za vladavine kralja Alfreda Velikog, Život Metodijev*) spadali su u najveća poljska plemena u drugoj polovici IX. st. Proces njihove integracije u jedan veći organizam, do koga je moralo doći najkasnije polovicom IX. st., obuhvatio je prije svega predjele u dolini gornje Visle i u bazenima rijeka: Nide, Czarne, Wschodnie te Rabe i Dunajca, koji predstavljaju nesumnjivu okosnicu naseljavanja plemena. To se područje, kako pokazuju iskopavanja, odlikovalo znatnim privrednim i demografskim potencijalom. Dokaz su velika gradska naselja koja su se najsnažnije razvijala u VIII. i IX. st. Procesi naseljavanja koji su se nešto drugačije odvijali na terenima istočne Malopoljske, kao i dosta rasprostranjena lokalizacija naselja posebnog plemena Leđana, ukazuje na to da Višljani u svojoj ekspanziji nisu dosegli teritorije koji se nalaze iza Buga i Styra. To bi ih činilo ozbiljnim konkurentom Velikomoravske države, ali se iz Metodijeva životopisa vidi da su oni morali prihvatiti prevlast svoga južnog susjeda. Jer Životopis dokazuje da je u poblize neobjašnjenim okolnostima, do kojih je došlo najvjerojatnije negdje 875–880. godine, anonimni višljanski knez pobijeden i prisiljen na pokrštanje. Uzevši u obzir hagiografski karakter djela, njegov sadržaj treba

tretirati vrlo kritički. Značenje izvora znatno slabi to što biograf ništa поблиže nije znao o navodno silnom knezu Višljana i nije čak naveo ni njegovo ime. Pokršćavanje, najvjerojatnije ograničeno isključivo na osobu kneza i njegovu najbližu okolinu, nije imalo važnijih političkih reperkusija. Zasad nema nikakvih znakova djelatnosti moravskih misija ni trgova trajnog vladanja Moravske nad gornjom Vislom. Tzv. »grzywny-płacidła« (Zawada Lanckorońska, Stradów, Kraków) i pojedinačni ukrasi iz velikomoravskog okruga (Zawada Lanckorońska, Szczaworyż) nisu dovoljan oslonac za tu tezu. A što je najvažnije: višljanski gradovi koji su se sačuvali do druge polovice X. st. ne pokazuju nikakve tragove uništavanja. Odnosi su Višljana s Moravskom dakle sigurno bili temeljeni samo na vazalnoj ovisnosti i najvjerojatnije su raskinuti već na početku X. st. s padom Moravske. Češko osvajanje, do kojega je došlo najkasnije za vrijeme vladavine Boleslava I (935-966), zbog čega se barem Krakov s najbližom okolicom našao do kraja X. st. pod vladavinom Pšemislovića, zakočilo je državotvorne tendencije na jugu Poljske. Dakle Višljani praktično nikada nisu otišli dalje od plemenske etape svog razvoja. Nestanak naziva Višljana sa stranica izvora u X. st. svjedoči o daleko uznapredovaloj integraciji njihova područja s državnim organizmom Pšemislovića. Na to neposredno ukazuju u posljednje vrijeme otkriveni elementi preromanske gradnje na Wawelu u Krakovu, glavnom sjedištu Višljana. Ti se elementi povezuju s razdobljem češke vladavine. Sigurno su se tek tada područja južne Poljske u većoj mjeri susrele s kršćanstvom. Češka vladavina je, nestankom političke samostalnosti

Višljana na taj način pripremila apsorbiranje njihova terena koje je izvršila država Pjasta krajem X. st.

B. KUMOR (Lublin), *Zagadnienie chrześcijaństwa metodiańskiego w państwie Wiślan*. Diskusija o prodiranju kršćanstva metodijevskog tipa na terene Južne Malopoljske počela je već u XIX. st. Osim za pisanim izvorima autori su posezali i za onomastikom, liturgijskim spomenicima, kultom svetaca i arheološkim nalazima. Prvu fazu diskusije, koja je nesumnjivo povezana s jačanjem ideje panslavizma pod pokroviteljstvom Rusije, sumirao je 1839. g. W. Abraham, smatrajući da se »u poljskim zemljama slavenski obred ako je ... tu i tamo uveden, mogao održati samo izvan vlastite crkvene organizacije«. Druga je faza diskusije nastala u obnovljenoj Poljskoj državi nakon 1920. g. Rezimirao ju je T. Lehr-Spławiński, koji je došao do zaključka da »nas ništa ne navodi na pretpostavku da je ... val metodijevskog utjecaja dopro do Poljske«. Daljnja etapa diskusije pokrenuta je poslije drugoga svjetskog rata u vezi s administrativnom likvidacijom unijatskih crkava u istočnoj Evropi i s pobjedničkim pohodom ruskih utjecaja u srednjoj Evropi. Njezin je rezultat bila konstatacija T. Lehra-Spławińskog, da »nema nikakvih podataka, koji bi omogućili da joj se (slavenskoj liturgiji) pripiše duže trajanje i bujniji razvoj ... u Poljskoj«. Na tu diskusiju vratilo se još jednom u vezi s milenijem pokršćavanja Poljske i 1100. godišnjicom dolaska slavenskih apostola u Moravsku. Ks. M. Rechowicz, koji je rezimirao tu diskusiju, tvrdio je da »problem i dalje ostaje otvoren«. Kumor petnaest godina nakon toga misli da »treba prihvatiti mogućnost postojanja tog tipa kršćanstva u plemenskoj drža-

vi Višljana. Ipak nema nikakvih uvjerljivih dokaza, koji bi omogućili da se prihvati njegov razvoj i dulje trajanje, te stvaranje hijerarhijske strukture u Poljskoj X. i XI. st.«.

W. SCHENK (Lublin), *Kult liturgiczny świętych Cyryla i Metodego w średniowiecznej Polsce*. Liturgijski kult svetog Ćirila i Metodija postojao je u Rimu, kod Južnih Slavena i u Rusiji. U Češkoj i Moravskoj pojavio se tek u XIV. st. Zahvaljujući brojnim kontaktima Krakova s Pragom, taj je kult stigao u Poljsku. Krakovski pasional (pol. XIV. st.) sadrži legendu o sv. Braći. U poljskom knjižnom fondu sačuvana je propovijed o njima koju je održao Jan Sczekny. Od početka XV. st. pojavljuju se liturgijski tekstovi (Krakov). Krakovski sinod 1436. odredio je njihov blagdan 9. ožujka. Od tog vremena susrećemo njihove liturgijske obrasce u sve brojnijim liturgijskim knjigama. Podloga za širenje kulta bio je firentinski savez s Istočnom crkvom. Kult ipak nije monolitan, stihijski i općepoljski. Kalendar i wrocławske, lubuske i kamieńskie dieceze ne znaju za blagdan sv. Ćirila i Metodija. U tekstovima preuzetim iz čeških izvora s vremenom je ispušten izraz *nostris apostoli e patroni*, ili su sastavljene druge molitve općecrkvenog karaktera. Vlastiti himan *Festis praecipuis debita cantica* nalazi se samo u jednom izvoru (*Brev. Wladisl.* impr. 1502), a jednako tako i rimovani oficij *Adest dies gloriosa* (*Brev. cracov.* 2/2 XV saec., BPaulKr B. 18). Vlastita misna sekvencija nije poznata. Posttridentski poljski proprij (za brevijar 1596, za misal 1605) proširuje blagdan na cijelu Poljsku. Misna molitva naglašava jedinstvo Crkava jer su Braća pridonijela »ad unitatem fidei christianae«. Crkve s na-

slovom sv. Ćirila i Metodija nastale su tek 1873, 1926, 1936. Godine 1880. uveden je njihov blagdan u kalendar za cijelu Crkvu (5. srpnja; od 1897. — 7. srpnja; od 1970. — 14. veljače). Papa Ivan Pavao II. proglasio ih je supatronima Evrope (30. XII. 1980).

M. KARPLUK (Krakov), *Imiona apostołów i ewangelistów jako świadectwo oddziaływania liturgii słowiańskiej w Polsce*. Polazeći od diskusije o postojanju slavenske liturgije u Poljskoj, autorica je naglasila da to nije čisto jezični problem. Lingvist može tražiti samo tragove te liturgije u staropoljskoj kršćanskoj terminologiji. Budući da posuđena kršćanska imena ulaze u sastav navedene terminologije, autorica nastoji pokazati u nizu članka (objavljenih od 1972. g.) da je u tipu imena na -a (*Juda, Luka* itd.), -ej (*Andrzej, Maciej*), a također *Pavel* i drugima vidljiva ovisnost — preko češkog — o starocrkvenoslavenskom jeziku.

A. VINCENZ (Göttingen), *Krytyczna analiza dokumentów dotyczących kontaktów Polski z misją cyrylo-metodiańską*. Autor analizira povijesne, arheološke i jezične dokumente na koje se poziva radi isticanja teze o moravskoj misiji u Malopoljskoj. Iz jedinog neposrednog, tj. suvremenog dokumenta, tzv. *Panonskih legendi* ipak proizlazi samo to, da je vladar poganske kneževine smještene uz Vislu primio kršćanstvo u nevolji i bio primoran na nj; pa dakle ne izlazi, da je to bila kneževina Višljana, da je ona ikada osvojena i obraćena, da su vladara zarobili upravo Moravljani, da se ikada vratio u zemlju i da je obraćao ili pokušavao obraćati svoje podanike. O moravskoj misiji sjeverno od Karpata također ne govori ni jedan drugi povi-

jesni dokument. Također ni jedan arheološki dokument ne sadrži jednoznačno ni direktno svjedočanstvo o moravskoj misiji. Jezični se argumenti temelje na podudarnostima između poljske i starocrkvenoslavenske religijske terminologije, ali nema ni jedne podudarnosti takvog tipa koja se ne bi nalazila i u češkom. Češka je misija u Velikopoljskoj u izvorima izvršno potvrđena (965/966), slično kao kasniji poljsko-češki jezični odnosi. Svi elementi podudarni sa starocrkvenoslavenskim potječu dakle iz češkog. Ne može se dokazati da je postojalo nešto prije toga. Dok se ne nađu dokazi, sve će teze o ćirilometodskoj misiji u Malopoljskoj biti samo kombinacije bez ikakve dokazne vrijednosti.

I. BUJUKLIEV (Sofija), *Relikty języka cyrylometodejskiego w piśmiennictwie staropolskim*. U referatu su razmatrani podaci koji se odnose na pokršćavanje Poljske, pri čemu se posebna pažnja poklanja različitim tumačenjima XI. glave Metodijeva životopisa, u kome se obično traže dokazi za to da su Metodije ili njegov izaslanik izvršili kristijanizaciju u državi Višljana. Naglašava se da argumentacija pristalica te tvrdnje nije u svim slučajevima neosporna. Dani su primjeri u kojima su iskorištene pogrešne informacije (npr. *Uskršnuće Ćirila*).

Usprkos tome ne isključuje se veza pojedinih područja s ćirilometodskom tradicijom. Osim neposrednog utjecaja, još u velikomoravskom periodu, govori se o pojavi uzajamnih utjecaja između staročeškog i staropoljskog, koji su vrlo snažni gotovo do kraja XV. i početka XVI. st.

Povezanost staročeške kulture i pismenosti s velikomoravskom kulturom dokazana je na način koji ne pobuđuje

sumnju. Autor upozorava i na paralelu između *Bolonjskog psaltira* i *Florijanskog psaltira*, koja se može tumačiti kao daleki kontinuant teksta Ćirila i Metodija (za staročeški dokazao V. Vondrák), pri čemu je nesumnjivo važna činjenica da je izvor *Florijanskog psaltira* staročeški.

S. URBAŃCZYK (Krakov), *Polskie słownictwo pochodzenia staro-cerkiewnośląskiego*. Autor analizira podrijetlo i razvoj značenja triju vrlo važnih izraza koji se odnose na intelektualni život svih Slavena — *knjiga*, *pisati* i *čitati*. Dokazuje da su tvorci scsl. jezika tim izrazima dali novo značenje. Autor pretpostavlja da ima više takvih izraza koji su, bez obzira na to jesu li bili posuđeni ili su domaći, prolazili kroz sličan proces.

J. SIATKOWSKI (Varšava), *O cerkiewizmach w najstarszej terminologii chrześcijańskiej*. Na izraze starocrkvenoslavenskog podrijetla u poljskom jeziku odavno je upozoreno. Među tim crkvenim izrazima može se izdvojiti nekoliko grupa: izrazi nastali u predćirilometodskom periodu, dakle domaći izrazi koji su u periodu kristijanizacije dobili religiozno značenje kao što su nazivi dana u tjednu, izrazi *Rim*, *križ*, *Židov*, koje je iz romanskih dijalekata preuzeo južnoslavenski. Zatim su to crkveni izrazi iz razdoblja djelatnosti Ćirila i Metodija ili nešto kasnije, koji su često kalkovi iz grčkog ili latinskog. Općenito se smatra da su ti crkveni izrazi preuzeti u poljski jezik preko češkog. Ispostavlja se ipak da nekoliko crkvenih izraza, najvjerojatnije preuzetih u najstarijem razdoblju razvoja poljskog jezika, nema točnih ekvivalenata u češkom jeziku ili su njihovi ekvivalenti potvrđeni sasvim sporadično

i to u drugom značenju. Tiče se to izraza *miłosirdy* 'milosrdan', *sąmnienie/samnienie* 'savjest', *sąmnieć się* 'sumnjati, protiviti se; bojati se', *zbawiciel* 'redemptor' i vjerojatno također *zba-wić* 'spasiti od vječnog prokletstva nakon smrti'. Može se dakle istaći hipoteza, da su osim nesumnjivo dominirajućeg posredništva češkog jezika u preuzimanju davnih crkvenih izraza u poljski jezik postojali također i određeni izravni utjecaji crkvenoslavenskog jezika na poljski u razdoblju djelovanja slavenske liturgije u južnoj Malopoljskoj, kako se u posljednje vrijeme pretpostavlja.

A. NAZOR (Zagreb), *Neke veze hrvatskih glagoljaša s Poljskom*. Na konkretnim podacima referat pokazuje da su postojale veze hrvatskih glagoljaša s Poljskom. O glagoljaško-poljskim vezama svjedoče *Krakovski glagoljski fragmenti* iz 14. st. (Krakov, Bibl. Jagiełłońska, Fragm. glag. nr. 5567), koje je prepisao nepoznati hrvatski glagoljaš u Pragu prvih godina po utemeljenju Emausa. Iz Praga su fragmenti dospjeli u benediktinski glagoljaški samostan sv. Križa na Kleparzu kod Krakova. *Marijinska misa*, koja je sačuvana u ćirilskom zborniku iz poč. 16. st. (Moskva, Gosudarstvennyj muzej, Sinod. 558), prevedena je zapravo iz hrvatskoglagoljskog predloška. Minucioznom analizom pokazao je F. V. Mareš da je misu preveo na ruskocrkvenoslavenski Bjelorus upravo u samostanu sv. Križa na Kleparzu vjerojatno za kraljicu Zofiju Holšansku, četvrtu suprugu V. Jagiełła, i to odmah po njezinu dolasku na krakovski jagiełłoński dvor 1422. Jedan glagoljski rukopis, tzv. *Peregrinov Blagdanar popa Andrije* iz 1506. (Zagreb, Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, sign.

IV a 90), koji sadrži 51 propovijed na svetačke blagdane, zapravo je prijevod popularne latinske kompilacije *Sermones de Sanctis* poljskog dominikanca Peregrina. No Peregrinova knjiga *Sermones de Sanctis* prevedena je na hrvatski već prije 1506, možda polovinom 15. st. Po svoj prilici preveo ju je pop (glagoljaš) Filip iz Novog Vinodolskog. Možda je jedan list papira što se čuva u franjevačkom samostanu na Glavotoku na otoku Krku (sadrži svršetak propovijedi na dan sv. Dorotije i početak propovijedi *Na pręstol svetoga Petra*) ostatak originalnog (daka-ko, glagoljskog) rukopisa popa Filipa. Napokon, neke veze hrvatskih glagoljaša s Poljskom mogu potvrditi i rijetki primjerci glagoljskih tiskanih knjiga iz 16. i 17. st. koji se čuvaju u poljskim knjižnicama (npr. Kozičićev *Misal hruacki i Knjižice od žitja rimskih arhierôov i cesarov*, Rijeka 1531; *Prvi i Drugi del Novoga testamenta*, Tübingen 1562. i 1563).

J. WYROZUMSKI (Krakov), *Stowiański klasztor benedyktów w Oleśnicy i na Kleparzu w Krakowie*. Samostan slavenskih benediktinaca u Oleśnici utemeljio je oleśnicki i kozielski knez Konrad II g. 1380, vjerojatno na nastojanje opata regularnih kanonika na Piasku u Wrocławu, Jana iz Praga. Ti su benediktinci dovedeni iz praškog samostana i smješteni pokraj bolničke crkve sv. Jurja u do nje izgrađenoj crkvi Presvete Djevice Marije. Taj je samostan počeo propadati već u husitskom periodu, a krajem XV. st. prestao je stvarno postojati.

God. 1390. kralj Jagiełło i njegova žena kraljica Jadwiga utemeljili su isti takav samostan slavenskih benediktinaca u Kleparzu kraj Krakova. Poglav-
var samostana je postao brat Vaclav

koji je došao iz Praga, odakle su dovedena i druga braća. Prema namjeri kraljevskog para tu je trebalo biti 30 monaha, ne računajući samostansku posluhu. Plan nije nikada ostvaren, a krajem XV. st. samostanska crkva Sv. Križa (zapravo kapelica) predana je pod upravu svjetovnom svećeniku.

Obje su poljske fundacije vukle korijen iz Praga, iz samostana slavenskih benediktinaca koji je 1347. osnovao Karlo IV. Oni su zajedno s njim predstavljali jednu porodicu i jednu idejnu cjelinu. Praški je samostan bio nosilac ideje o pridavanju značenja »slavenskom jeziku«. Na taj je način on poslušio nacionalnim aspiracijama Čeha, a naročito češkog puka. Sličnu je ulogu, čini se, trebao odigrati olešnicki samostan. Krakovski je samostan međutim navodno trebao poduprijeti katolicizaciju ruskih zemalja Velike litavske kneževine.

Propast obiju poljskih zadužbina uzrokovali su njihovi relativno skromni prihodi, nedostatak tradicije u slavenskom obredu, a ponajprije slab interes koji su za njih pokazivali Crkva i društvo.

J. HAMM (Beč), *Na tropach glagolicy krakowskiej*. Autor razmišlja o izvorima kulta sv. Vojtjeha (Adalberta) u Hrvatskoj, o tome je li refleks kulta tog poljskog sveca u glagoljskoj pismenosti povezan s djelatnošću glagoljskih centara u Poljskoj. Nakon postavljanja općeg problema koji se tiče djelatnosti glagoljaških samostana u Krakovu i Olešnici autor se pobliže pozabavio tekstom antifone upisane krajem XIV. ili početkom XV. st. u glagoljski rukopis koji je pohranjen u Nacionalnoj knjižnici u Beču pod sign. Cod. slav. 121 (fol. 17^{a-d}). Autor nije našao latinski uzor za tu antifonu na slaven-

skom tlu, ali ga je našao u jednom mađarskom brevijaru. Odatle je mogao biti preveden i na terenu Hrvatske u XII. ili XIII. st., ili – samostalno – na terenu Poljske, u Krakovu ili Olešnici, dakle u zemlji u kojoj je Brunon iz Kwerfurta napisao drugi životopis sv. Vojtjeha. Autor ne daje konačan odgovor na to pitanje, ali ipak dolazi do zaključka da se kult sv. Vojtjeha, koji ima izrazito poljsku osnovu, zahvaljujući hrvatskim benediktincima glagoljašima, ukorijenio na slavenskom jugu najkasnije u XIII. st. Autor poziva na daljnja istraživanja na tom području.

L. MOSZYŃSKI (Gdanjsk), *Polskie glagolitika*. Autor informira o svojoj potrazi za glagoljskim rukopisima i štampanim knjigama u poljskim knjižnicama i arhivima. Osim već poznatog fragmenta u Jagiełtońskoj biblioteci u Krakovu (*Fragmenta glagolitica* nr 5567) nije uspio pronaći ni jedan drugi glagoljski rukopis. U vrocavskim arhivima (državnom i arhidijecezanskom) nema nikakve građe iza olešnickih glagoljaša. Pokazalo se ipak da, osim već poznatih glagoljskih štampanih spomenika, postoji i nekoliko drugih. Autor daje detaljan bibliografski opis osam glagoljskih štampanih knjiga koje se nalaze u knjižnicama Krakova, Torunja, Varšave i Vroclava i prilaže fotografije naslovnih stranica.

J. POWIERSKI (Gdanjsk), *Rola dworu jagiełtońskiego w rozwoju kontaktów Polski z piśmiennictwem cerkiewnoślawnickim*. Autor najprije prikazuje odnose između poljskih i ruskih naseljenika, kontakte s vlaškim naseljenicima, oživljavanje robnog i putničkog prometa u pravcu zemalja koje su prvobitno bile litavske i bjeloruske. Potom razmatra političke odnose između Poljske i Rusije i Mađarske (pod

čijom su se vladavinom našle djelomično južnoslavenske zemlje) i predstavlja osobu kraljice Jadvice kao simbol tradicije kontakata Poljske s krugom crkvenoslavenske pismenosti.

Zadržava se na problemima crkvene ideologije i crkvenih odnosa. Uspjehom jagiełhońskiej epohe autor naziva nesumnjivi kontakt sa širiteljima ćirilске pismenosti kao što su Kiprijan i Grigorije Camblak, naglašava da su Jagiełho i Jadviga osnovali benediktinsku opatiju u Krakovu; ističe istočne utjecaje na arhitekturu, te porast broja crkvenoslavenskih knjiga u Poljskoj. Naglašava značenje doba Kazimira Velikog, doba koje je pripremiло jagiełhońską epohu, koja zapravo znači porast kontakata Poljske s krugom crkvenoslavenske pismenosti.

T. TRAJDOS (Varšava), *Treści ideowe i kręgi stylistyczne polichromii bizantyjskich w Polsce za panowania Władysława II Jagiełły 1386–1434*. Analizirajući stilski karakter zidnih slika zadužbine Jagiełła, autor objašnjava njihov idejni program na temelju arhivskih istraživanja. S gledišta formalne geneze sačuvane polikromije dvorske kapelice u Lublinu i kolegija u Wiślici i Sandomierzu pokazuju prisutnost komponenti ruskog, srpskog (Milutinove škole, XIV. st.) slikarstva, tradicije epohe Komnena, ali također i obilje kompozicijskih rješenja i detalja preuzetih iz gotske umjetnosti. Svaku je od tih polikromija uradila posebna radionica specifičnih osobina. Izvorne pretpostavke omogućavaju da se te radionice lokaliziraju u Przemiślu, mjestu koegzistencije katoličke i pravoslavne crkvene organizacije. Zidne slike su sadržajno potpuno podređene teološkoj i liturgijskoj katoličkoj misli, eksponirajući tipične crte mistične po-

božnosti katoličke Evrope na prijelazu XIV/XV. st., uglavnom dolorizam patnje, Marijin kult, a također latinsku interpretaciju dogme sv. Trojstva. Kralj-fundator je snažno propagirao te kulturne motive. U Lublinu neke scene koje povezuju religioznu i političku simboliku izražavaju motivaciju Jagiełhovih težnji da se Rusko-litavska crkva uključi u okvir Katoličke crkve na temelju rimske doktrine i obediјencie.

W. WITKOWSKI (Krakov), *Polonizmy rzeczywiste i pozorne w tekstach cerkiewnoruskich sprzed XVI wieku*. Na temelju staroruskog rječnika I. Sreznjevskog, a također i na temelju podataka sadržanih u radovima s područja povijesne leksikologije ruskog jezika (između ostalih Tamań, Forarasi, Gardiner, Kochman, Leeming, Thomas) i u etimološkim rječnicima ruskog jezika, autor je izdvojio 84 izraza iz tekstova prije XVI. st., a koji su po njegovu mišljenju tamo dospjeli iz poljskog jezika. Te je izraze klasificirao semantički i kronološki, a također je konstatirao da se većina njih sačuvala u suvremenom ruskom književnom jeziku. Neovisno o rečenom opisao je nekoliko desetina izraza koje – kako on smatra – istraživači neopravdano ubrajaju u posuđenice iz poljskog. Posebnu je pažnju pri tome poklonio takvim kod Sreznjevskog posvjedočenim izrazima kao što su ВЛОДЪ, ВРОБНИ, ЗАБРОЛО, ЗЛОТО ili ОБЛОКЪ, koji sadrže grupu TroT, netipičnu za istočnoslavenske jezike.

A. NAUMOW (Krakov), *Najstarsze rękopisy cyrylickie w dzisiejszych bibliotekach polskich*. Naumov komentira zbirku ćirilskih rukopisa u bibliotekama NR Poljske, koja sadrži oko 800 sačuvanih kodeksa (do 15. i 16. st.) i

upozorava na najstarije. Iz XI. st. potječe *Suprasalski kodeks*, nekoliko je rukopisa iz XIII. i XIV. st., ali najviše je mlađih rukopisa. Autor komentira stanje istraživanja tih rukopisa. Čini

se da će detaljnija istraživanja omogućiti preciziranje kronologije nekih spomenika, naročito balkanskih, što će se odraziti u novom međunarodnom opisu poljskih ćirilskih rukopisa.

IZLOŽBA O GLAGOLJICI U SALIMA NA DUGOM OTOKU

U organizaciji Odbora za proslavu 400. obljetnice dogradnje župne crkve u Salima na Dugom otoku kod Zadra (o kojoj svjedoči glagoljski natpis na crkvi) održana je izložba od 9. do 17. kolovoza 1981. pod naslovom: GLAGOLJICA SALJSKOG DEKANATA, koju je priredio autor ovih redaka. Na izložbi su predstavljeni originali i kopije glagoljskih natpisa i rukopisa, originalni primjerci glagoljskih tiskanih knjiga koji se još čuvaju na području saljskog dekanata i fototipska izdanja glagoljskih rukopisa i tiskanih knjiga. U saljski dekanat spadaju ova mjesta: Sali, Zaglav, Žmana, Luka, Rava, Iž Veli i Iž Mali. Predstavljeno je ukupno 15 glagoljskih natpisa, od kojih 8 originala što potpunih, što u fragmentima. Originalni natpisi nalaze se na vanjskom zidu crkve, u crkvi i u njezinu dvorištu. Za ostale natpise iz saljskog dekanata izložene su velike fotografije: 2 iz Zmo-rašnjeg sela u Salima, 2 iz Zaglava, 2 iz Žmana i 1 iz Luke. Četrnaest od njih uklesano je na kamenu na pragovima crkava, samostana, privatnih kuća, na nadgrobnim pločama, jedan na krunici »gusterne«, a jedan je urezan u srebrnu pločicu na procesionalnom križu. Najstariji natpisi potječu iz 15. st. (na pragu samostana u Zaglavu i na procesionalnom križu iz Sali), a ostali su iz 16., 17. i 18. st.

Od rukopisa bili su izloženi originali iz Sali: *Libar braće sv. Marije, Libar*

lašov župe Sali, Madrigula škole Gospe od Ruzarija, Madrigula laičko-svećeničke škole sv. Karla, Govorenje od posluha, Namirnice za izgovorene mise, Libar od krizme, Libar od broja duš; iz Žmana: Libar braće sv. Tila ili sv. Sakramenta; iz Rave: Kopië iz libra kvaterna; iz Iža Veloga: Madrigula Gospe od Luzarija, Madrigula sv. Duha, Braščina sv. Roka i Libar godov.

Od glagoljskih tiskanih knjiga u saljskom dekanatu čuvaju se uglavnom izdanja rimske Propagande, pa su na izložbi bili predstavljeni: *Levakovičev misal* iz 1631, *Paštričev misal* iz 1706, *Karamanov misal* iz 1741, *Juranićeve Misse za umervšie* iz 1767, *Brevijar (Gociničev)* iz 1791, *Čini svetih* iz 1791, *Parčičev misal* iz 1893. i 1905. i transliterirani *Vajsov misal* iz 1927. Mnogi rukopisi, koji su nastali na području saljskog dekanata, danas se više ne čuvaju na tom području, već po arhivima i knjižnicama u zemlji (Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Historijskom arhivu u Zadru i u samostanu franjeva-ca trečoredaca u Zagrebu) ili su u privatnom vlasništvu. Po sadržaju to su oporuke, kupoprodajni ugovori, procjene šteta, zalog maslina, dražbe, potvrde o krštenju, mrtvačke sekvencije, molitveni zbornici, zakletve protiv štetočina i zla oblaka, amuleti, zaklinjanja (sv. Sisina), pravila bratovština,

SLOVO

31

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA U ZAGREBU

ZAGREB 1981.

S L O V O

**ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA
»SVETOZAR RITIG«
Instituta za filologiju i folkloristiku, p.o. Zagreb**

Izlazi jedanput godišnje

UREDNIŠTVO: 41000 ZAGREB, DEMETROVA 11

BROJ: 31

**Urednički odbor:
ANICA NAZOR, MARIJA PANTELIĆ,
JOSIP TANDARIĆ**

**Glavni urednik:
ANICA NAZOR**

**Odgovorni urednik:
BISERKA GRABAR**

**Tehnički urednik:
JOSIP MILIĆ**

**Lektor tekstova na hrvatskom jeziku:
ZRINKA VUKOVIĆ**

**Korektori:
JASNA VINCE, ANICA VLAŠIĆ-ANIĆ**

**Ovaj broj časopisa »Slovo« izlazi uz financijsku pomoć Republičke zajednice za znanstveni rad
SR Hrvatske, SIZ-VII.**

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1982.